

۶ سال پس از انتخابات ۹۲ سیاست خارجی دولت روحانی تغییرات زیادی کرده است

پیام واقعی ۲۴ خرداد

با کد خدا بستن راحت تر است

«آمریکایی‌ها کدخدای ده هستند، با کدخدا بستن راحت‌تر است و حالا که رهبر انقلاب راه مذاکره را باز گذاشتند، دولت بعد با رعایت خطوط قرمز می‌تواند این رابطه را برقرار کند.» این شاید صریح‌ترین موضع روحانی در حوزه سیاست خارجی و به تعبیر دقیق‌تر هسته مرکزی سیاست‌های دولتی بود که روحانی نام آن را تدبیر و امید گذاشته بود. روحانی از همان ابتدا بنا را بر پیشبرد امور کشور از طریق بستن با غرب و نزدیک شدن به اروپا و آمریکا گذاشت و البته در این میان ترجیح داد به آمریکایی‌ها نزدیک شود و وعده شکستن تابوی ۳۰ ساله را بدهد. او برای این نگاهش استدلال هم داشت و با یادآوری تجربه مذاکرات با تروئیکاای اروپایی در اوایل دهه ۸۰ گفت که اعتقاد دارد مذاکره با آمریکا راحت‌تر از مذاکره با اروپاست، چراکه اروپایی‌ها به دنبال آقا اجازه از آمریکا هستند و به همین واسطه دولت یازدهم باید بتواند رابطه ایران و آمریکا را از حالت تخاصم به مرحله تنش که یک مرحله پایین‌تر است، برساند.

برجام، آفتاب تابان

یکی دو ماهی از برجام بیشتر نگذشته، حسن روحانی همچنان امیدوار است. او در نشست خبری با رسانه‌های داخلی و خارجی از برجام با عنوان «آفتاب تابان» یاد می‌کند و می‌گوید: «اما اگر کسی چشم خود را ببندد، فکر می‌کند شب

است؛ چشم‌ها را باید باز کرد.»

رئیس‌جمهور اما نشانه‌های بدعهدی آمریکا را نیز دریافت کرده و قدری با واقعیات آمریکا روبه‌رو شده است، از این‌رو بسیار کم‌رنگ و در لفافه از آمریکا انتقاد می‌کند و می‌گوید: «آمریکایی‌ها باید در اجرای برجام فعال‌تر باشند؛ خواست ما این است. «در این صحبت‌های حسن روحانی البته تناقض‌هایی هم وجود دارد، چراکه توضیحات خود را این‌گونه تکمیل می‌کند: «ممکن است ایراد و اشکال‌های کوچکی در این رابطه وجود داشته باشد، اما آمریکا و اروپا تاکنون به تعهدات اصلی خود عمل کرده‌اند. امروز تحریم‌ها، حتی تحریم‌هایی که مربوط به موضوع هسته‌ای نبوده برداشته شده و این مساله نیز اعلام شده است.»

فعلا صبر کنید

ایام انتخابات ریاست‌جمهوری آمریکا آنقدر فضا سنگین می‌شود که پیش‌بینی‌ها درباره آینده روابط ایران با آمریکا دوباره به شرایط پیش از برجام بازمی‌گردد و از این‌رو روحانی می‌گوید انتخاب بین بد و بدتر است. رئیس‌جمهور اما با وجود مشاهده این فضا همچنان حاضر نیست از موضع اولیه خود کوتاه بیاید. او در اجتماع مردم استان مرکزی اظهار می‌کند: «رنجبری که روی پای‌های اقتصاد ایران بود، مانع بود و امروز رنجبر نیست.» روحانی اما با دفاع مکرر از برجام تلاش می‌کند هزینه انتقاد از آن را در جامعه بالا نگه دارد و از این‌رو می‌گوید: «غاصبی باغ ما را غصب کرده بود، غاصب را بیرون کردیم، حالا یک عده کودک به درب باغ آمده‌اند می‌گویند سبب و گلابی کجاست؟ ما باغ را از دست غاصبان درآوریم و درخت کاشته‌ایم و این باغ آماده باروری است و صبر برای باروری این باغ لازم نیست؟»

نفت صادر نکنیم، نفت صادر نمی‌کنید

شرایط برای ایران سخت‌تر و هم‌زمان راهبرد جدید آمریکا نیز اعلام شده بود. آمریکایی‌ها به صورت رسمی اعلام کردند که بنا دارند فروش نفت ایران را به صفر برسانند و برای این اقدام همراه با تحریم‌های نفتی معافیت‌های موقت و محدودی را برای چند کشور در نظر گرفته‌اند. در واکنش به این اقدام آمریکا، حسن روحانی که اداره دولتش را با خطر مواجه می‌دید در سفر استانی به سمنان و در دیدار با مردم شاه‌رود، آمریکایی‌ها و کشورهای خلیج فارس را متقابلاً تهدید کرد و گفت: «اگر آمریکا مانع صادرات نفت ایران شود، هیچ نفتی از خلیج فارس صادر نخواهد شد.»

این اظهارنظر به‌عنوان تندترین سخن روحانی در عرصه سیاست خارجی و خطاب به دشمنان ایران در دوران ریاست‌جمهوری‌اش در افکار عمومی بازخورد زیادی داشت.

راه‌حل، اعتماد متقابل است

روحانی در اولین نشست خبری بعد از پیروزی با اشاره به آخرین وضعیت مذاکرات هسته‌ای با ۱+۵ این پرسش را که «اگر در جریان مذاکرات با پیشنهاد احتمالی تعلیق بخشی از غنی‌سازی مواجه شود، چه خواهد کرد؟» بدون پاسخ گذاشت و گفت که راه‌حل این موضوع رسیدن به اعتماد متقابل است. او رسیدن به چنین نقطه‌ای را امکان‌پذیر دانست و یادآوری شد که قبلاً هم این اتفاق افتاده و باید از تجربیات قبل استفاده کرد. روحانی البته توضیح بیشتری درباره تجربیات قبل و ماحصل این تجربیات نداد و ترجیح داد از شکست پروژه اعتماد به اروپا در مذاکرات سعدآباد، بروکسل و... چیزی نگویید. او این وعده را هم داد که دولتش از حقوق مسلم مردم ایران در زمینه فناوری هسته‌ای کوتاه نخواهد آمد و تلاش خواهد کرد تحریم‌های ظالمانه قدم‌به‌قدم برطرف شود.

طومار تحریم‌ها در هم پیچید

روز امضای توافق را باید نقطه اوج وعده‌های برجامی روحانی تلقی کرد. روحانی پس از اعلام جمع‌بندی و توافق نهایی در گفت‌وگوی زنده تلویزیونی وعده داد که تمام تحریم‌ها حتی تحریم‌های مشکی، تسلیحاتی و اشاعه‌ای به صورتی که در قطعنامه بوده، لغو خواهد شد. به گفته او «تمام تحریم‌های بانکی، بیمه‌ای، مالی، حمل‌ونقل، پتروشیمی، فلزات سنگین و تحریم‌های اقتصادی به‌طور کامل لغو- و نه تعلیق- خواهد شد و حتی تحریم تسلیحاتی نیز کنار گذاشته می‌شود و محدودیت‌های پنج ساله نیز بعد از این مدت لغو می‌شود.» رئیس‌جمهور با بیان اینکه دستاورد واقعی توافق ایجاد فضایی نو در منطقه برای گسترش همکاری‌هاست، طومار تحریم‌ها را درهم پیچیده تلقی کرد و مدعی شد که زنجیرهای تحریم از پای اقتصاد ایران گسسته شده است. او از برداشته شدن خشت‌های دیوار بی‌اعتمادی در صورت اجرای قدم به قدم توافق سخن گفت و خاطرنشان کرد که در این برنامه جامع همه اهداف محقق شده است.

کاتسا و باز هم دفاع از برجام!

تابستان ۹۶ همان ایامی است که انتقادات آمریکا از برجام بیشتر و عملی‌تر می‌شود. در این ایام آمریکا تصمیمات جدیدی برای تکمیل پازل تحریمی ایران می‌گیرد و قانونی به نام کاتسا را که بعدها به مصادر تحریم‌ها معروف شد، تصویب و با امضای ترامپ اجرایی می‌کند. در تحریم کاتسا بخش‌های مهمی از اقتصاد ایران به اضافه اکثر افراد و نهادهای در ارتباط با سپاه پاسداران تحریم شدند و به عبارتی این اقدام مهم‌ترین اقدام ترامپ در راستای نقض روح و جسم برجام بود. رئیس‌جمهور اما در جلسه هیات دولت و در واکنش به این اقدام باز هم از مزیت‌های برجام گفت و توضیح داد که «قبل از توافق برجام آمریکایی‌ها به هر بهانه‌ای یک تحریم جدید علیه ملت ایران وضع می‌کردند، ولی برجام دست و پای آمریکا را هم برای بردن این گونه تحریم‌ها به بهانه مسائل سلاح کشتار جمعی و هسته‌ای به شورای امنیت و هم در راستای وضع تحریم‌های جدید بسته است.»

آبان سال ۹۷ در شرایطی به پایان رسید که دور دوم تحریم‌های آمریکا اعمال شد ولی اروپایی‌ها برای چندمین بار زیر قول خود زدند و هیچ اقدام عملی برای تأمین منافع ایران در برجام انجام ندادند.

شرایط برای ایران سخت‌تر و هم‌زمان راهبرد جدید آمریکا نیز اعلام شده بود. آمریکایی‌ها به صورت رسمی اعلام کردند که بنا دارند فروش نفت ایران را به صفر برسانند و برای این اقدام همراه با تحریم‌های نفتی معافیت‌های موقت و محدودی را برای چند کشور در نظر گرفته‌اند.

در واکنش به این اقدام آمریکا، حسن روحانی که اداره دولتش را با خطر مواجه می‌دید در سفر استانی به سمنان و در دیدار با مردم شاه‌رود، آمریکایی‌ها و کشورهای خلیج فارس را متقابلاً تهدید کرد و گفت: «اگر آمریکا مانع صادرات نفت ایران شود، هیچ نفتی از خلیج فارس صادر نخواهد شد.»

این اظهارنظر به‌عنوان تندترین سخن روحانی در عرصه سیاست خارجی و خطاب به دشمنان ایران در دوران ریاست‌جمهوری‌اش در افکار عمومی بازخورد زیادی داشت.

انتقال مسئولیت مذاکرات

زمزمه‌های انتقال پرونده هسته‌ای ایران به وزارت امور خارجه از همان آغاز به کار دولت یازدهم مطرح بود تا اینکه درنهایت روز ۱۴ شهریور ۹۲ این تصمیم به‌طور رسمی اعلام شد. تا پیش از آن مسئولیت مذاکرات در اختیار شورای عالی امنیت ملی و دبیر آن بود و به همین واسطه چند بار میان روحانی، لاریجانی و جلیلی دست‌به‌دست شده بود. این بار اما زمام امور در اختیار وزارت خارجه قرار گرفت و با این اقدام عملاً همه مسائل پیرامون پرونده هسته‌ای به صورت یکپارچه در چارچوب دولت و اختیارات آن تعریف شد؛ اتفاقی که نسبت به پیش از آن نوعی خرق عادت محسوب می‌شد و صحنه میدانی کنترل و هدایت مذاکرات را برای رئیس‌جمهور آسان‌تر می‌کرد. خیلی‌ها اقدام دولت را گامی برای کاستن از بار امنیتی این پرونده و بالا بردن احتمال توافق با غرب تفسیر کردند.

در انتظار برجام

حدفاصل توافق لوزان را روز امضای برجام و چندماه بعد، روز اجرای توافق هسته‌ای را باید دوره اوج گرفتن وعده‌های رنگ و وارنگ دولتی‌ها دانست. در این مدت رئیس‌جمهور نیز هم‌راستا با حامیان دولت از بهشت بعد از اجرای برجام سخن می‌گفت و همه‌چیز از محیط‌زیست گرفته تا آب‌خوردن را به برجام گره می‌زد و می‌گفت تحریم‌های ظالمانه باید از بین برود تا سرمایه بیاید و مشکل محیط‌زیست، اشتغال، صنعت و آب‌خوردن مردم حل شود، منابع آبی زیاد شده و بانک‌ها احیا شوند. او البته منتقدان را هم با شدیدترین الفاظ می‌نواخت و آنها را به جهنم نیز حواله می‌داد. رئیس‌جمهور در همین فضا با انتقاد شدید از کسانی که به گفته وی «مذاکره‌هراسی» را رواج می‌دهند، گفت: «یک عده بزدل سیاسی هستند و تا حرف مذاکره پیش می‌آید، می‌گویند ما می‌لرزیم؛ به جهنم، بروید یک جای گرم برای خود پیدا کنید. خداوند شما را ترسو و لرزان آفریده است.»

یک عضو مزاحم خارج شد!

ایران تعلیق شده بودند در بازه‌های ۳ و ۶ ماهه یعنی بخشی در نیمه مرداد و بخشی در نیمه آبان دوباره اجرایی خواهند شد. در واکنش به این اقدام آمریکا، حسن روحانی بلافاصله مقابل دوربین صداوسیما قرار گرفت و راهبرد دولتش در قبال اقدام ترامپ را توضیح داد.

روحانی در این سخنرانی، با واکنشی عجیب که نشان می‌داد او تا چه حد به سیاست خارجی و مساله مذاکره برای حل مشکلات کشور امید دارد، تنها به بیان این نکته اکتفا کرد که «برجام از ۱+۵، یک را از دست داده است، کار ترامپ جنگ روانی و فشار اقتصادی بود؛ ملت ایران از امشب متحذرت‌تر است، خوشحالم شر یک موجود مزاحم از برجام کم شده است.» او در این سخنرانی اعلام کرد که قصد دارد برجام را ادامه دهد تا منافع ایران از این مسیر تأمین شود و از این‌رو به وزارت امور خارجه دستور داده است که با پنج کشور برای آینده برجام وارد مذاکره شود.

او در این سخنرانی تأکید کرد: «اگر اهداف ایران را سایر طرف‌ها تأمین کنند، برجام برجا خواهد ماند.» با این سخنرانی، ایران بلافاصله مذاکراتی را برای یافتن مسیری جدید با اروپایی‌ها و دو عضو دیگر آغاز کرد و چندی بعد مشخص شد که توافقی‌ها به سمتی حرکت کرده است که سه کشور اروپایی برای تجارت با ایران در شرایط تحریمی، سازوکار مناسبی تدارک ببینند، اتفاقی که تا همین امروز هنوز رخ نداده است.

توقف اجرای کامل برجام

بعد از اینکه مذاکراتی که قرار بود چند هفته‌ای به اتمام برسد، حدود یک سال به طول انجامید و اروپایی‌ها از حداقلی‌ترین اقدام برای تأمین منافع ایران در برجام و تجارت با ما امتناع کردند، حسن روحانی در جریان تصمیمی که کلیت نظام گرفته بود، خبر مهمی را در ۱۸ اردیبهشت یعنی سالگرد خروج آمریکا از برجام اعلام کرد. او در این روز و در جمع اعضای هیات‌دولت از تصمیم ایران برای مقابله با اقدامات آمریکا و اروپا خبر داد و گفت: «برجام با برد-برد یا باخت-باخت خواهد بود؛ اجازه نمی‌دهیم آمریکا را به برد-باخت تبدیل کند. هفت ماه پیش در سازمان ملل اعلام کردم استراتژی ما تعهد در برابر تعهد و نقض در برابر نقض است؛ امروز به آن سخنان عمل می‌کنیم. امروز روز پایان برجام نیست، روز گام جدید در اجرای آن است. امروز فروش ذخایر اورانیوم غنی شده و ذخایر آب سنگین را متوقف می‌کنیم؛ این تصمیم برای ۶۰ روز است.» روحانی در این سخنرانی شروط ایران را برای ادامه اجرای تعهداتش در برجام اعلام کرد و گفت: «اگر طرفین برجام پای میز مذاکره آمدند و منافع اصلی ما به‌خصوص در نفت و امور بانکی تأمین شد، به نقطه قبلی بازمی‌گردیم.» او البته تأکید کرد که ایران تنها در جریان برجام حاضر به مذاکره است و توضیح داد: «آغازگر نقض تعهد نبودیم و آغازگر جنگی نخواهیم بود، اما به هر متجاوزی پاسخ قاطع خواهیم داد. در چارچوب برجام همچنان آماده مذاکره‌ایم؛ نه یک کلمه بیشتر و نه کمتر.»

گفت‌وگو با اوپاما

نخستین حضور روحانی در مجمع عمومی سازمان ملل به‌عنوان رئیس‌جمهوری اسلامی ایران با یک بمب خبری همراه بود. عصر روز پنجم مهر ۹۲ رئیس‌جمهور آمریکا در یک کنفرانس خبری در کاخ سفید اعلام کرد ساعتی قبل با حسن روحانی، همتای ایرانی خود مکالمه تلفنی داشته؛ مکالمه‌ای ۱۵ دقیقه‌ای که در واپسین ساعات حضور روحانی در نیویورک صورت گرفته بود. همان روز حساب توییتری روحانی هم این خبر را تأیید کرد و نوشت که در گفت‌وگوی تلفنی روحانی و اوپاما، بر اراده قوی سیاسی دو طرف برای یافتن راه‌حلی سریع برای مناقشه هسته‌ای ایران و غرب تأکید شده است. این تماس از آنجا که نخستین تماس تلفنی رئیس‌جمهور ایران با رئیس‌جمهور آمریکا بود و به نوعی نخستین تماس شفاهی مقام‌های ارشد جمهوری اسلامی ایران با مقام‌های ارشد آمریکایی به‌شمار می‌رفت، در رسانه‌های داخل و خارج از ایران انعکاس گسترده‌ای داشت.

توافق لوزان

فروردین ۹۴ بعد از دو دور مذاکرات فشرده در حد فاصل ۲۵ اسفند تا ۱۳ فروردین، طرفین بر سر بیانیه‌ای درباره راه‌حل‌های لازم جهت نیل به برنامه جامع اقدام مشترک به تفاهم رسیدند که به بیانیه لوزان معروف شد. بیانیه‌ای که اگرچه در پاسخ به انتقادات درباره ضعف‌های محتوایی آن گفته می‌شد جنبه حقوقی نداشته و صرفاً راهنمای مفهومی تنظیم و نگارش متن برجام است، اما در ماه‌های بعد توافق هسته‌ای مو به مو در چارچوب آن منعقد شد.

کمتر از ۲۴ ساعت بعد رئیس‌جمهور در یک گفت‌وگوی تلویزیونی از عمل به وعده‌های انتخابانی‌اش گفت و تأکید کرد که همه تحریم‌های اقتصادی و قطعنامه‌های شورای امنیت در روز اول اجرای توافق، لغو خواهد شد. او ادامه داد: «چرخش سانتریفیوژها زمانی ارزشمند است که چرخ اقتصاد در کنار آن درحال چرخش باشد و خوشبختانه این کار و هدف بسیار نزدیک‌تر از ماه‌ها، هفته‌ها و حتی روزهای پیش است.»

ترامپ در اردیبهشت سال ۹۷ بالاخره مقصود نهایی خود را اجرایی کرد و با امضای یک دستور اجرایی ایالات متحده را از توافقی هسته‌ای ایران و گروه کشورهای ۱+۵ خارج کرد. او در این روز و پس از خروج از برجام اعلام کرد همه تحریم‌هایی که در اثر توافق با ایران تعلیق شده بودند در بازه‌های ۳ و ۶ ماهه یعنی بخشی در نیمه مرداد و بخشی در نیمه آبان دوباره اجرایی خواهند شد. در واکنش به این اقدام آمریکا، حسن روحانی بلافاصله مقابل دوربین صداوسیما قرار گرفت و راهبرد دولتش در قبال اقدام ترامپ را توضیح داد.

روحانی در این سخنرانی، با واکنشی عجیب که نشان می‌داد او تا چه حد به سیاست خارجی و مساله مذاکره برای حل مشکلات کشور امید دارد، تنها به بیان این نکته اکتفا کرد که «برجام از ۱+۵، یک را از دست داده است، کار ترامپ جنگ روانی و فشار اقتصادی بود؛ ملت ایران از امشب متحذرت‌تر است، خوشحالم شر یک موجود مزاحم از برجام کم شده است.» او در این سخنرانی اعلام کرد که قصد دارد برجام را ادامه دهد تا منافع ایران از این مسیر تأمین شود و از این‌رو به وزارت امور خارجه دستور داده است که با پنج کشور برای آینده برجام وارد مذاکره شود.

او در این سخنرانی تأکید کرد: «اگر اهداف ایران را سایر طرف‌ها تأمین کنند، برجام برجا خواهد ماند.» با این سخنرانی، ایران بلافاصله مذاکراتی را برای یافتن مسیری جدید با اروپایی‌ها و دو عضو دیگر آغاز کرد و چندی بعد مشخص شد که توافقی‌ها به سمتی حرکت کرده است که سه کشور اروپایی برای تجارت با ایران در شرایط تحریمی، سازوکار مناسبی تدارک ببینند، اتفاقی که تا همین امروز هنوز رخ نداده است.

بعد از اینکه مذاکراتی که قرار بود چند هفته‌ای به اتمام برسد، حدود یک سال به طول انجامید و اروپایی‌ها از حداقلی‌ترین اقدام برای تأمین منافع ایران در برجام و تجارت با ما امتناع کردند، حسن روحانی در جریان تصمیمی که کلیت نظام گرفته بود، خبر مهمی را در ۱۸ اردیبهشت یعنی سالگرد خروج آمریکا از برجام اعلام کرد. او در این روز و در جمع اعضای هیات‌دولت از تصمیم ایران برای مقابله با اقدامات آمریکا و اروپا خبر داد و گفت: «برجام با برد-برد یا باخت-باخت خواهد بود؛ اجازه نمی‌دهیم آمریکا را به برد-باخت تبدیل کند. هفت ماه پیش در سازمان ملل اعلام کردم استراتژی ما تعهد در برابر تعهد و نقض در برابر نقض است؛ امروز به آن سخنان عمل می‌کنیم. امروز روز پایان برجام نیست، روز گام جدید در اجرای آن است. امروز فروش ذخایر اورانیوم غنی شده و ذخایر آب سنگین را متوقف می‌کنیم؛ این تصمیم برای ۶۰ روز است.» روحانی در این سخنرانی شروط ایران را برای ادامه اجرای تعهداتش در برجام اعلام کرد و گفت: «اگر طرفین برجام پای میز مذاکره آمدند و منافع اصلی ما به‌خصوص در نفت و امور بانکی تأمین شد، به نقطه قبلی بازمی‌گردیم.» او البته تأکید کرد که ایران تنها در جریان برجام حاضر به مذاکره است و توضیح داد: «آغازگر نقض تعهد نبودیم و آغازگر جنگی نخواهیم بود، اما به هر متجاوزی پاسخ قاطع خواهیم داد. در چارچوب برجام همچنان آماده مذاکره‌ایم؛ نه یک کلمه بیشتر و نه کمتر.»